

HELAL TEDARİK ZİNCİRİ YÖNTEMİ[†]

Fatma Nur DEMİR¹

ÖZ

Son zamanlarda küresel dünya pazarında insanların bir kısmı tarafından dini inanışları gereği tüketmek için tercih ettikleri; bir kısmı tarafından da bilinçli tüketici olma davranışları dolayısıyla yeğledikleri ürünler gündemdedir. Bahsi geçen tüketim ürünleri helal ve temiz ürünlerdir. Helal tedarik zincirinin önemi işletmeler tarafından sıkı takiple yürütülen üretim süreci ile artarak devam etmektedir. Günümüzde insanların her bilgiye çok kısa sürede ulaşma isteği ve çeşitli platformlarda taleplerinin karşılığını almaları dolayısıyla helal tedarik zincirinin tüm aşamalarında yürütülen faaliyetlere de bu tedarik zincirinin yönetim prensipleri olduğu gibi yansımıştır. Çalışmanın amacı helal ürün tüketmek isteyen müşterilerin taleplerini helal tedarik zinciri yönetimi ile karşılamanın yöntemini ve sürecini örneklerle açıklamaktır. Bilginin internet ağı üzerinden sistematik bir şekilde güncellenebilir ve dünyanın her yerinden ulaşılabilir özelliği vardır. Helal tedarik zinciri yönetimi süreçlerinin müşteriler ile paylaşılması zincirin halkaları haline gelmiş işletmeler için müşteriler tarafından daha güvenilir bir profil çizmelerine ortam hazırlamıştır. Faaliyetlerin tamamlanması, aşamaların kamuoyuna şeffaf şekilde yansıtılması ve helal sertifikalandırılmanın ciddi prosedürler çerçevesinde gerçekleştiriliyor olması ile mümkündür. İnanırları din yönünden tükettikleri ürünlere dikkat eden tüketicilerin ve/veya tükettikleri ürünleri sağlık açısından araştırarak satın alan tüketicilerin helal tedarik zinciri yönetimi ile üretimi gerçekleşmiş ürünü seçmeleri muhtemeldir. Sonuç olarak helal tedarik zinciri yönetiminin ürününü alacak tüketiciler şüphe duymadan işletmelere talepte bulunacaklardır. Bu güven ise işletmelerle sürekli ilişki kurmalarına yardımcı olacaktır. Sağlık açısından kanıtlanabilir niteliğe sahip helal gıda ve helal gıda üretiminin helal tedarik zinciri yönetimi bünyesinde her aşamada öncelikli durumu korunmaktadır. Aşamalarda dikkat edilmesi gereken çeşitli kurallar vardır. Bu kurallara riayet edilerek üretim ve yönetim perspektifinden sürecin kontrolü titizlikle sağlanmaktadır. Böylece helal ürünün nihai tüketiciye helal tedarik zinciri yönetimi ile ulaşımı sağlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Helal Gıda Üretimi, Helal Tedarik Zinciri Yönetimi, Helal Sertifikalandırma

HALAL SUPPLY CHAIN MANAGEMENT

ABSTRACT

Recently, in global world markets, some people prefer to consume according to the rules of their religious beliefs; products preferred by some of them due to their conscious consumer behaviour are on the agenda. The consumer products mentioned are halal and clean products. The importance of the halal supply chain continues to increase with the production process being closely monitored by its activities. Today, people achieve every data in a very short time and to get meeting the demans by means of the opportunity of various platforms. The aim of the study is to explain the method and process of meeting the demands of those who want to cosuma halal products with halal supply chain management. Information can be systematically updated via the internet network and can be accessed from anywhere in the world. Sharing halal supply chain management processes has created an environment for businesses that have become a link in the chain to draw a more reliable profile by customers. The completion of the activities is possible by reflecting the stages to the public in a transparent manner and carrying out halal certification within the framework of serious procedures. Consumers who pay attention to the products they consume in terms of the religion they believe in and/or consumers who purchase the products they consume by researching them in terms of health are likely to choose products produced with halal supply chain management. As a result, consumers who are going to buy the halal supply chain management product will undoubtedly make demans on businesses. This trust will hepl them build ongoing relationships with businesses. In line with the realization of the activities, reflecting this transparently to the public and the fact that halal certification is carried out within the framework of serious

[†] Makale Geliş/Kabul Tarihi: 26.04.2024/30.04.2024

¹ Yüksek Lisans Öğrencisi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, demirfatmanur268@gmail.com, Orcid ID: 0009-0006-9503-4570.

Künye Bilgisi: Demir, F.N. (2024). Helal tedarik zinciri yönetimi. *Uluslararası Stratejik Boyut Dergisi*, 3(1), 31-41.

procedures will help consumers who pay attention to the products they consumes religiously and/or consumers who show purchasing behavior by investigating how healthy the products they consumes to make demands for halal supply chain management without doubt and to establish continuous relations with businesses. Halal food and halal food production, which has proven health- related qualities, are maintained as a priority at every stage within the halal supply chain management. There are rules to be taken into consideration at each stage. By complying with these rules, the process is meticulously controlled in terms of production and management, In this way, halal products are delivered to the final consumer through halal supply chain management.

Keywords: Halal Food Production, Helal Supply Chain Management, Halal Certification

GİRİŞ

Günümüzde uluslararası çerçevede önemi artan helal tedarik zinciri; üretici perspektifi bakımından aşamaların yönetiminin Müslüman tüketicilerin ve bu konuda helal tedarik zincirine önem veren diğer tüketicilerin taleplerini karşılamak için hassasiyetle sürdürdükleri bir süreçler bütünüdür. Bu bakımdan helal tedarik zinciri birbirinden farklı sektörde adından bahsettiren bir kavramdır. Küresel pazarda artık dünyanın bir ucundan diğer bir ucuna istenilen ürünün temin edilmesi mümkün iken; bu tedarik faaliyetinin tüketici ile paylaşılması hatta helal hassasiyetiyle gerçekleştirilmesi ibaresinin kanıtlanabilir olması tüketici için büyük güven vermektedir.

Üretimin ve lojistiğin de içerisinde bulunduğu; müşteriye ürünün ulaştırılması faaliyetlerinin tamamını kapsayan sürecin teminatını; mal ve hizmetlerin temin edilmesi, ambalajlanması, etiketlenmesi, ulaştırılması, perakende satışı gibi aşamalar sağlamaktadır. Bu nedenle helal tedarik zincirinin teminatını korumanın ve devam ettirmenin, ortaya çıkan helal pazarın başarısı için önemli bir yere sahip olduğu söylenmektedir (Khan, vd, 2018). Tercih edilebilirliğini arttıran helal bütünlük güvence bakımından oldukça yüksektir. Her aşamanın kaydedilmesi ve bunun tüketici ile paylaşılması; üretici ile tüketici arasında şeffaf bir ilişki kurulmasını sağlamaktadır. Bu sebeple Müslüman tüketicilerin olduğu ülkelerde helal tedarikin gerçekleştiği pazarlar her geçen gün gelişmektedir.

Helal ürünlerin tercih edilmesi Müslüman bireylerin inanışları gereği bir zorunluluk olarak ifade edilmektedir. Aynı zamanda da sağlık açısından önem arz etmesi helal tedarikin takip edilmesi ve tercih edilmesi için geçerli hatta yeterli bir sebeptir. Üretimin her adımında ürünün ve üretiminin helal aşamalardan geçme prensibi öncelik haline getirilmesi ve bu doğrultuda süreçlerin yürütülmesi tedarik zincirinin elzem bir halkasıdır. Bu halkanın önemi gün geçtikçe artmaktadır. Bu artış için, helal tedarik zincirine olan talebin doğrudan veya dolaylı konularla tercih edilmesini etkilediği söylenebilir.

Müslümanların hayatlarındaki tüm hususlar için itibar ettikleri en temel kitap olan Kur'an-ı Kerim' in 2. suresinde insanlara besin kaynağı olarak yeryüzünde bulunan maddelerin helal ve temiz olanlarını tüketmeleri, akabinde apaçık düşman olarak nitelendirilen şeytanın peşinden gitmemeyi emretmektedir. Tüm insanlara hitap eden ayette helal ürünlerin temiz sıfatıyla bir arada anılması ve aynı ayette düşman olarak nitelendirilen şeytanın peşinden gidilmemesi konusunda uyararak helalin temiz ve helal olmayanın yanlış ve düşmanın peşinden gitmek olduğu mesajı çıkmaktadır. İnsanın tükettiği besinlerin onlara fayda sağlaması gerektiği gayet tabii beklenen sonuçtur. Bunu insanın inandığı dinin emretmesi insanın aslında ne kadar değerli bir varlık olduğunu kanıtlar niteliktedir. İnsan bedenine giren her ürünün hücre yapılanmasında aktif rol aldığını; beslenme şeklinin kişinin sosyal hayatından egzersiz yapma potansiyeline ve iletişim becerilerine, koordinasyonuna dahi etkisi olduğu bilinmektedir (Karadeniz, 2021). Dinin korunması ve bireyin mental olarak daha güçlü olması da beslenmeyle orantılı bir ilişki içinde olduğu, hatta gelecek kuşakların muhafazasının kuantum etkisi mahiyetinde etkilenmesi ihtimaliyle beslenmeye dikkat edilmesi gerekliliği vurgulanmaktadır (Yavuz, 2020). İnsan hayatı için gerekli olan temel faaliyetleri yürütebilmesi ve dini vecibeleri yerine getirebilmesi için sağlıklı bir bedene sahip olması gerekmektedir. Bu da ancak Kuran' da bahsedilen sağlıklı ve temiz olan besinlerden tüketerek mümkün olmaktadır (el-Bakara 2/184-185; Çiftçi ve Açıkel, 2021).

Küresel pazarda öncelikleri ve hassasiyetleri doğrultusunda tüm insanların sahip olduğu hak olan helal ve sağlıklı gıdaya ulaşma hakkı; son zamanlarda üretim ve tedarik süreçlerini de içine alarak karşılık bulan bir talep haline gelmiştir. Öyle ki bu hak, İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nde insanların hayatlarını devam ettirebilmesi ancak uygun niteliklere sahip, dini bağlılık ve sahip oldukları medeniyetleriyle uyumlu, güvenilir ve sağlığa yarar ürünlere ulaşabilme ve bu ürünleri talep etme hakları mevcuttur (Türker, 2014; Türker, 2018; Türker, 2020).

2030 yılında Müslüman nüfusunun dünyanın yaklaşık %26'sını oluşturacağı tahmin edildiği ve özellikle helal gıdaların Müslüman olmayan nüfus tarafından da giderek artan bir oranda tercih edildiği göz önüne alındığında küresel boyutta helal ticaret pazarının daha da artacağı tahmin edilmektedir. Helal tedarik zinciri kavramı sadece tüketim ürünlerinde ve gıda sektöründe değil; kozmetik, temizlik, tıbbi ürünler, üretim ve hatta harcamaların yürütüldüğü bankacılık gibi çeşitli birçok alanda da dikkat edilen ve tercih edilen unsur olmaktadır. Bu sebeple bilinçli tüketicilerin taleplerini ve beklentilerini karşılamak için hammadde temin etmekten başlayan sürecin tüketici veya müşteriye ulaştırılmasına kadar dikkatlice ve titizlikle yönetilmesi gerekmektedir. Şüpheli her durumdan korunarak hazırlanmış ürünlerin helal ürün konusunda hassasiyeti olan tüketiciler için pazarda yer almaktadır. Bu beklentiyi süreç bağlamında helal tedarik zinciri yürütmektedir. Fakat beklentilerin artması ve helal pazarın oluşması; tedarik sürecinde rol sahibi firmalara helal tedarik zinciri yönetimi perspektifiyle üretim yapma zorunluluğu getirmiştir. İnsanların hassasiyetleri doğrultusunda alışveriş yapma davranışları ve ürünleri bu kriterlere göre seçme eğilimleri helal tedarik zincirinin pazardaki hacmi konusunda firmalara fikir vermektedir (Akıncı, 2023).

HELAL ÜRÜN VE SERTİFİKALANDIRILMASI

Helal Gıda

Helal; kelime anlamı bakımından “gerçekleştirilen bir eylemin meşru, İslam dini gereklerine uygun ve kısıtlanmamış olması” gibi anlamlara gelir. Günlük yaşantımızda kullandığımız ve bu esnada içeriklerine her an dikkat ettiğimiz; şampundan sabuna, çikolatadan etli yemeklere kadar sektör fark etmeksizin dikkat ettiğimiz ilk husus, ürünün helal olup olmamasıdır. Yasaklanmamış, kınanmamış olduğunu ifade eden bir terimdir (Martı,2023).

Kuran ve hadislerde karşımıza çıkan ve önemi bir kez daha vurgulanan helal kavramı birçok içtihat ile paralel bir tanım içermektedir. İmam Mâlik ve Şâfiî' nin haram olduğuna dair herhangi bir emarenin bulunmaması olarak yapılan helâl kavramının tasviri Cürcânî' nin ifade ettiği tanımla da hemen hemen aynı perspektife sahip olması, aksi durum için dini bir dayanak olmaması durumunda fiilin gerçekleştirilmesinde herhangi bir sakıncanın olmaması yönünde fikirlerden oluşmaktadır. Ayrıca Ebû Hanîfe tarafından, bir ürüne helal diyebilmek için mevcut bir delil gerektiği aktarılmıştır (Demirci, 1998). Dini yönden tüketilmesi konusunda uzak durulması gereken ürünlerin mutlaka insan sağlığına zararı söz konusu olmaktadır. Ek olarak helal olmayan bir grup ürünün tüketimi; insanların sosyal ilişkilerine zarar verme riskini barındırmaktadır. Bu sebeple insanların barış içinde yaşayabilmesi, itibarlarını koruyabilmesi ve mantıklı kararlar alabilmesi helal ürünlerin tüketilmesine dikkat ederek mümkün olmaktadır.

Tüketilen ve aslında dinen helal ürün olarak tanımlanamayan hatta tam aksi yönde bir niteliği bulunan ürünlerin uzun vadede zararları azımsanmayacak derecededir. Birçok organa ciddi zararlar vermesi, zihinsel performansı düşürmesi, gebe annelerin bebeklerini korumak adına bunlardan korunması sağlık cihetinde de önemle uyarılması; helal ürün ile sağlıklı ürün arasındaki ilişkinin taban tabana paralel olduğuna işaret etmektedir.

Helal gıda ise; birey için İslami kurallar çerçevesinde tüketilmesi önerilen; sağlık açısından ve dini hususlar dolayısıyla uygun olan tüketim ürünüdür. Dini İslam olan kimselerin tanımından yola çıkılarak helal gıda; sağlık açısından herhangi bir tehdit oluşturmayacak hassasiyette hazırlanmış

kurallara uymak ve bu kurallar açısından herhangi bir sakıncası olmayan anlamına gelmektedir (Döndüren, 2009; Karaman, 2009; Türker ve ark., 2011; Elgün, 2015; Türker, 2016; Elgün, 2017; Türker, 2020). Hiçbir açıdan şüphe barındırmayan hatta tüm şüphe uyandıracak ihtimallere dikkat edilecek ve bunlardan sakınılarak üretim ve tedariki gerçekleştirilmiş; içeriği güvenilir ve temiz olan ürünlere helal denebilmesi için mevcut kategorilere sahip olması gerekmektedir.

Helal Gıda Üretimindeki Hususlar

Gıdalar helal üretim süreci kapsamında genetiği değiştirilmiş olarak üretimi sağlanan protein bileşiklerine izin verilmekte, hatta tüketim için daha çok rağbet gördüğü aktarılmaktadır (Güneş & Yetim, 2020). Örnek olarak, büyükbaş hayvanların tüketim olarak kullanılması için helal çerçevede kesme işlemlerinin uygulanması gerekir. Eğer kurallar çerçevesinde bir kesme işlemi gerçekleştirilmemiş ise; diğer alanlarda kullanılmak üzere enzim elde edilmesi ve kullanılması kabul edilmemektedir. Ancak İslam kurallarına uyularak hazırlanmış; kullanıma ve tüketime sunulmuş ürünler helaldir. Tüm süreç helal kavramına ve gerekliliklerine riayet edildiği takdirde sonuç da helal olmaktadır. Yine, küresel pazarda yer sahibi olan tüketim ürünlerinin üretimi de bu hususlara dikkat edilerek yürütülmesi gereken süreçlere tabidir. Örneğin bir anlamda peynir yapımı esnasında elde edilen atıl su, bu suyun besleyici kısmının ve numune olarak sonuçlanan kısmının tüketimi ancak bütün aşamaları İslam'ın yasak ve emirlerine uygun olması doğrultusunda uygundur (Chaudry vd., 2000; Riaz & Chaudry, 2004).

Helal Ürünlerin Sertifikalandırılması

Yaşadığımız bu gezegende her geçen gün İslam' ı tanıyan ve Müslüman olarak farklı coğrafyalarda üretim yapan veya hammadde talebinde bulunan üreticiler olarak karşılıklı ticari ilişkiler doğmuştur. Hatta üretimi artarak gelişen helal ürün pazarında ürünün helal olmasının belirtilmesi ve bu faaliyetin sistemli olarak gerçekleşmesi elzem hale gelmiştir. Bu doğrultuda helal üretimi sağlanmış ürünlerin nitelikleri bakımından bir yönetim sistemi geliştirilmiş ve bu doğrultuda ülkemiz ve dünya çapında girişimler olmuştur. Çalışmaların bütünü müteaddiyin ve mutakit grup vatandaşlar için sağlığa faydası olan besinler hakkında bilinçlendirmeyi sağlamak gayesi ile yürütülmüştür.

Helal üretimin tüketiciye bildirilmesi için resmi kanıtlanabilirliğinin sistematik gerçekleştirilmesi hem müşteri için hem de üretici- satıcı ve tüketici üçgeninde sağlıklı iletişim için faydalı bir gelişmedir. Helal standartlara uygunluğu doğrulanabilir belgelerle desteklendiği üretim ve lojistik faaliyetlerini yönetim türü olan helal tedarik zinciri kapsamaktadır.

Üretim beraberinde lojistik aşamalarının da helal standartlarına uygunluğu gözetilerek faaliyetlerin yürütülmesi gerekmektedir. Bu doğrultuda entegre şekilde aşamaların tamamlanıyor olması son zamanlarda üreticilerin bilinçlenmesi için çeşitli sektör ortamlarında gündeme getirilen bir kavramdır.

Ülkemizde GİMDES tarafından sertifika almış tek firma NETLOG adında ülkemiz bünyesindeki bir lojistik firmasıdır. Sertifika içeriği Lojistik Destek Hizmetleri' ni içermektedir. Verilen bu sertifika içerisinde yalnızca ürünlerin belli sınırlar içinde muhafaza edilmesi faaliyetlerinin yürütüldüğü departman ve bu departmanın hizmeti hakkında bir sertifika olduğu aktarılmaktadır (Taş & Kılıç, 2024). Bu sebeple ülke genelinde gündeme gelen ve hassasiyetlerin belli bir kesim için ne kadar yüksek olması orantılı şekilde gelişmeyi beraberinde getirmemektedir. Gelişmek ve ilerlemek odaklı yapılacak çalışmalar ülkemizi ve firmaları onların nezdinde bir ileriye taşımak için imkan kovalayacak yol arkadaşları olacaktır.

Helal Sertifikalandırma Standartları

Asgari şartlar; nihai tüketiciye ulaşmasına kadar belli bir süreçten geçecek hammaddenin üretim, dağıtım gibi çeşitli aşamaların tümünde helal sertifikası alabilmesi ve standartlara uyabilmesi için İslam kurallarına ve insan sağlığına uygun olmalıdır. İslam hususları gereği belli bir çerçeve sınırları içerisinde

belirlenmiş insan yaşantısının dışında olmaması da önemlidir. Depolama, paketleme gibi aşamalarda ve devamında da kurallara bağlı kalmak önemli ve elzemdir.

TEDARİK ZİNCİRİ YÖNETİMİ SÜREÇLERİ

Waters' in (2009) açıklamasına göre Tedarik Zinciri Yönetimi; “maddi ve maddi olmayan varlıkların; kaynağından, son kullanıcıya kadar ulaştırılması ile ilgili faaliyet ve planlamalardır.” Lojistik ile bütünleşmiş şekilde açıklanmış ve kodlamalara da ortam hazırlamıştır (Erturgut, 2016). Tedarik zinciri aşamalarını belirleyen ve gereken işlemlerin gerçekleştiği tedarik zinciri üyeleri vardır. Her üye; her aşama İslam kuralları çerçevesinde tedarik zinciri boyunca dikkat edilmesi gereken unsurlara itibar eder. Ancak o kurallar doğrultusunda faaliyetleri yürütebilirler.

Tedarik Zinciri Yönetimi

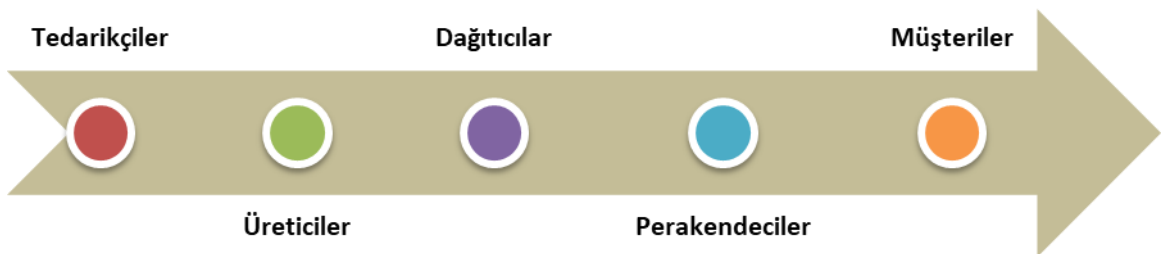
La Londe ve Masters (1994) ürünlerin belirli bir plan bağlamında hareket etmesi ve bu hareketlerin sahibi olan işletmeler olarak ifade ettiği tedarik zincirini, Lambert, Stock ve Ellram (1998) üretilen hizmet veya tüketim malını müşterilerin ulaşabileceği konumlara ileten işletmelerin işbirlikleri olarak nitelendirmişlerdir (Erturgut, 2016).

Tedarik zincirinin yönetiminin; kaynak verimliliğini ve gelirleri artırma, ürüne ulaşılabilirlik, sipariş karşılama süresini kısaltma, talepleri yanıtlama, sermayeden faydalanma gibi kullanım amaçları vardır (Çekerol, 2013). Bu amaçların müşteri tarafından değer kazanması çok önemlidir. Kalite odaklı çalışılarak elde edilen ve kullanıma hazır ürün ve /veya hizmet, tedarik zincirinde yönetilecek faktörlerin yapı taşlarından biri olmaktadır.

Tedarik zinciri yönetimi çeşitli kollara ayrılmaktadır. Temel anlamda her faaliyetin ve işletmenin amaçları paralellik göstermektedir. Bu doğrultuda emek veya sermaye yoğun üretim fark etmeksizin nihai tüketiciye ulaştırılacak ürünün mevcut durumuna odaklanılmış olur. Bütün süreçlerin dikkatli şekilde tamamlanması hem tüketiciler için hem de üreticiler için oldukça önemlidir. Tedarik zinciri yönetimi prensiplerine sahip üretim bakış açısı firmanın en iyisine odaklanmasını sağlamaktadır. Bu durum hem ürünü daha hızlı üretmek, hem de esnek üretim politikasıyla taleplere anında cevap verebilecek yeni tasarımlara sahip olmak anlamına gelmektedir.

Tedarik Zinciri Üyeleri

Tedarik zincirinin bileşenleri olarak da adlandırılan organizasyonlar, işbirliği içinde çalışarak tedarik zincirinin performansını artırmaya çalışırlar. Genel olarak, bir tedarik zinciri tedarikçiler, üreticiler, dağıtıcılar, perakendeciler ve müşteriler olmak üzere beş temel üyeden oluşmaktadır (Demirel, 2022):

Şekil 1. Tedarik Zinciri Üyeleri

Tedarikçiler: Üretim sürecine girdi sağlayarak ve tedarik zincirinin başında yer alarak üretimin kesintisiz devam etmesini sağlarlar. Müşteri taleplerini zamanında ve kaliteli bir şekilde karşılamak için sürekli olarak üretim sağlamaları önemlidir.

Üreticiler: Hammadde, yarı mamul ve bileşenleri nihai ürüne dönüştürerek müşterilerin talep ettiği ürünleri elde ederler.

Dağıtıcılar: Ürünleri toplu olarak satın alır, depolar, taşır ve stok yönetimi gibi faaliyetleri gerçekleştirerek üretici ile müşteri arasında tampon bir rol oynarlar. Büyük partiler halinde aldıkları ürünleri perakendecilere daha küçük partiler halinde satarlar.

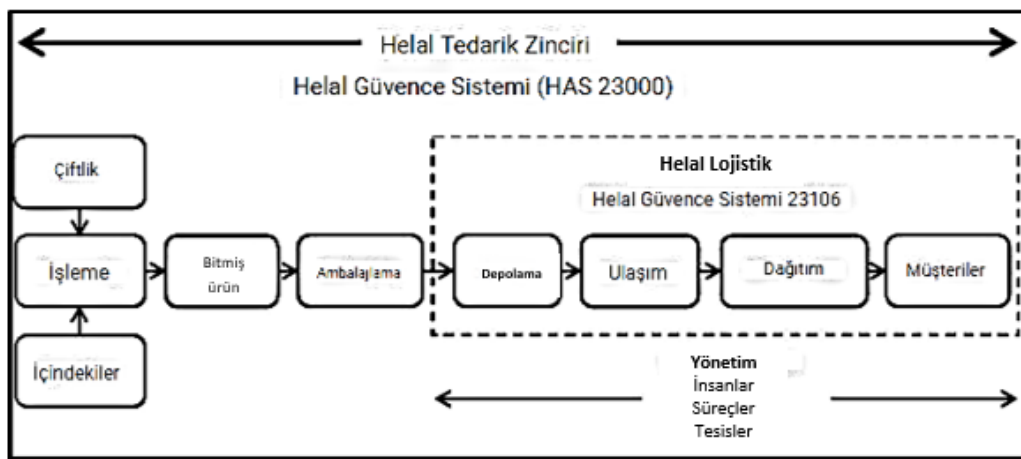
Perakendeciler: Dağıtıcılar ile müşteriler arasında yer alır ve müşterilerle iletişim kurarlar. Yerel değer ekleyerek katma değer oluştururlar.

Müşteriler: Tedarik zincirinin son halkasını oluştururlar ve zincirin en önemli üyeleridir çünkü tedarik zincirinin gelir kaynağını oluştururlar. Tedarik zincirinde yer alan herhangi bir organizasyonun beslediği ve kendisinden sonra gelen üye o organizasyonun müşterisidir. Son müşteri ise nihai ürünün kullanıcısı veya tüketicisidir.

Her üye üzerine düşen görevi yerine getirmeli ve aynı zamanda kurallardan, sakınılması gereken şüpheli her husustan olabildiğince uzak durmalıdır. Helal tedarik zinciri yönetiminden söz edilebilmesi için üretim sürecinin, elde edilen ürünü uygun saklama ve depolama koşullarının ve dağıtımının İslam hukukuna bağlı kalarak gerçekleştirilmesi gerekmektedir.

HELAL TEDARİK ZİNCİRİ

İslam dinine inanan ve gerekleri yerine getirme odaklı tüketim davranışı sergileyen insanların ekonomik gelişmelerinin pozitif yönde olması ürün alma davranışları ile bağlantılıdır. Daha güvenilir ve daha hijyenik olmasına dikkat eden, sağlığa faydasını araştırarak ürünleri satın alan insanlar veya çevreye önem veren fakat inancı gereği helal ürün tüketme kuralına itibar etme gibi bir zorunluluğu olmayan insanların helal ürünlerle tanışması helal ürün pazarının oluşmasına katkı sağlamıştır. İnsanların talep etmesi, bu ürünlerin pazarda daha çok yer alma şansını arttırmış ve akabinde tercih edilebilirliğini küresel anlamda farklı nitelikleri ile arttırmakta olduğu aktarılmıştır (Haleem & Khan, 2017; Can, 2021).

Şekil 2. Helal Tedarik Zinciri (Mahalle vd.,2020)

Tedarik zinciri yönetimi üyelerinin hepsini barındıran bir ağ için ürünün helal olma özelliği oldukça önemlidir. Bu helal tedarik zincirinin tüm aşamalar için korunması ve korunduğunun belgelerle müşteriye güven verecek şeffaflıkta kanıtlanabilir olması pek tabii helal tedarik zincirinden asıl

beklenenler arasındadır. Bu sebeple tedarik zincirinde yer alan ulaşım, dağıtım, hammadde temini yani tüm üretim süreçlerinin İslami kurallar çerçevesinde gerçekleşmesi gerekir. Kurallara bağlı kalınarak üretim süreci tamamlanmış bir ürün için helal denebilir. Geliştirilen üretim yönetimi faaliyetleri yürütülürken İslam'ın kuralları çerçevesinde kalmak isteyen müşterilerin ve temiz tüketim ürünü arayan müşterilerin güvenilir bulunduğu firmalar vardır. Bu firmalar müşterilerin ticaret ilişkisinde tercih ettiği işletme olma şansını kazanmış olurlar.

Helal Tedarik Zinciri Sertifikalandırılmasının Faydaları

Helal tanımlı tüketim ürünleri, sadece dini yönden yasaklanmış ve haram olarak nitelendirilmiş ürünlerin olmaması durumu değildir. İslam kuralları çerçevesinde temiz olmayan maddelere bulaşmamış ürünleri de kapsamaktadır (Lojiport, n.d.). Bu ürünlerin güvenilir olabilmesi ve tedarik zinciri yönetiminin İslami kurallar çerçevesinde gerçekleştiğine dair kanıtlar nitelikte bir belgelendirme sistemi işletme için de müşteri için de daha sağlıklıdır. Çünkü müşterinin ne yediğini bilmesi ve aldığı ürünün hangi süreçlerden geçtiğini öğrenebilmesi ona bu hizmeti sunan firmayla güven ilişkisi kurmasına destek sağlar. Fakat müşterinin güvenini kazanmak sanıldığı kadar kolay değildir. Çünkü helal sertifikalandırma ne kadar olumlu yöne sahipse de süreç bakımından zorluğu da beraberinde getirmektedir. Sertifikalandırma süreci; hem sistematik bir işleyiş hem de belgeyi almak için uyulması zorunlu kurallar bütününe beraberinde getirmektedir.

Helal ibareli gıda belgesi ilk önce 1971'de Malezya'da kullanılmaya başlanmıştır. Bu belgelerin alınabilmesi için gerekli helal standartları, İslam Konferansı Teşkilatı (IKT) başkanlığında belirlenmiş ve İslam Ülkeleri Standartları ve Metroloji Enstitüsü (SMIIC) tarafından onaylanarak uygulanmaya başlanmıştır (Bakan & Şekeli, 2017). Sertifika çerçevesinde helal ibaresi verilmiş tüketim ürünleri sağlık açısından herhangi bir riski bulunmayan ve üretim şartlarının temizliği teminatını barındırmaktadır. Sertifikanın verilmesi dolayısıyla bu sistematik işleyiş, tüketim ürünlerinin Türkiye'de gıdaların helal belgeleri enstitü (TSE) tarafından verilmektedir. Bu enstitü tarafından verilen belgeler doğrultusunda enternasyonel birçok nitelik ve güvenlik bakımından hassasiyeti bulunan standardın İslami kurallar çerçevesinde yeterli olduğu belirtilmektedir (TSE, 2023). Belge sahibi üreticiler üretim aşaması tamamlanmış ve yurt dışına ticareti gerçekleştirilecek ürünler için belge hazırlamaktadırlar. Bu adım firmanın aynı hassasiyete sahip bir ürünün pazara gireceği zaman zorluk yaşamamasına hatta süreci en kolay geçirebilmesi için üzerine düşen görevi en iyi şekilde yerine getirmesine yardımcı olur.

Sertifika çerçevesinde helal ibaresi verilmiş tüketim ürünleri sağlık açısından herhangi bir riski bulunmayan ürünlerdir. Ayrıca üretim şartlarının temizliği teminatının verilmesi dolayısıyla bu sistematik işleyiş, tüketim ürünlerinin insan vücuduna fayda sağlaması beklentisinde veya zarar vermemesi yönünde bir önceliğe sahip olmaktadır. Bu öncelik; ürünlerin insan sağlığına etkisi hakkında bilgi sahibi olan tüketicilerin talepleri doğrultusunda tedarik zincirinin aşamaları ile benzerlik göstermektedir (Mathew, 2014).

Helal sertifikalandırmanın küresel anlamda en önde gelen ülkelerden biri Malezya' dır. Burada ürünlerin helal standartlara uygunluğu gözetilerek üretim sürecinden geçtiğini herhangi bir belirteç aracılığıyla kanıtlamak zorunludur (Soraji vd., 2017; Hashim vd, 2017). Eğer işletmeler sertifika almadan ürünün helal olması ile ilgili bir ifadeye bulunurlarsa bu suç kapsamına girmektedir. Malezya' da helal ürünlere odaklı yaşamak hayatın bir parçasıdır. Çünkü insanların en hassas yönleri ve tüm tercihlerini bu doğrultuda yaptıkları bilinmektedir. Bu durum baz alındığında helal sertifika sahibi olmak Malezya' daki bir işletmenin pazarda tutunabilmesi için oldukça elzemdir (Belen, Gündüzöz, G. & Erol, A.; 2018). Malezya halkının alışveriş alışkanlıklarının şekillenmesi bir işletmenin sertifika sahibi olmasına bağlıdır. Bu sebeple işletmenin gelecek dönemler için faaliyetini sürdürebiliyor olması helal sertifika sahibi olması ile doğrudan bağlantılıdır. Bir işletmenin Malezya pazarında tutunabilmesi için üretim ve yönetim basamaklarında önemle üzerinde durması gereken unsur sertifika almak olmalıdır. Fakat sertifika alma sürecinde işletmelerin külfetli ve meşakkatli bir yoldan geçmeleri gerekmektedir.

Çünkü helal sertifikası almak çok maliyetli bir girişimdir ve bu sebeple sertifika nadir işletmeler tarafından alınmaktadır (Zakaria, 2008). İşletme profilinde helal sertifikası alan işletmelerin çoğunluğu ise Müslüman müşterilerin henüz güvenlerini kazanamayan Gayrimüslim yönetici ile üretim yapan işletmelerdir (Fındık, 2019). Bundan yola çıkarak Malezya’ da Gayrimüslim işletme yöneticilerinin helal ibareli ve sertifikalı ürünlerinin talep edilmesi üzerinde etkisi vardır. Malezya halkının helal sertifikası bulunmayan ürünü alma eğilimi göstermedikleri gözlemlenmektedir. Malezya halkının helal sertifikasına sahip işletmelerden alışveriş yapmaları; işletmenin tercih edilmesi konusunda sertifikanın önemini kanıtlar niteliktedir.

Helal Tedarik Zinciri ile İlgili Yapılmış Çalışmalar

Helal tedarik zinciri yönetimi çalışması son yıllarda bu alanın iş ve araştırmada artan önemini yansıtacak şekilde önemli bir ilgi kazanmıştır (Rusydia vd., 2023). Bu çalışmalardan Khan vd., 2019 yılında yaptıkları araştırmada, helal tedarik zincirlerinin yönetiminin önündeki çeşitli engelleri tespit ederek, helal tedarik zincirinin etkin işleyişi için bu zorlukların ele alınması gerektiğini vurgulamaktadırlar. Handayani vd. (2021) ve Arwani vd. (2022) ise yapmış oldukları çalışmalarda helal tedarik zincirinin bütünlüğü için, zincir boyunca ürünlerin orijinalliğini ve kalitesini sağlamaya yönelik stratejilerin uygulanmasının çok önemli olduğunu ifade etmektedirler. Ayrıca Rashid vd. (2018) izlenebilirlik sistemlerinin benimsenmesinin, helal gıda tedarik zincirinin bütünlüğünü ve performansını önemli ölçüde etkilediği ifade etmiştir. Bu tür sistemlerin şeffaflık ve kaliteyi sağlamadaki önemine de vurgu yapmıştır. Karia (2019) araştırmasında lojistik hizmet sağlayıcılarının uygulamalarına, entegrasyonuna ve performansına odaklanarak, helal lojistiğin helal tedarik zincirinin kritik bir aşaması olduğunu belirtmiştir. Tieman vd. (2012) çalışmalarında helal tedarik zinciri yönetiminin ilkelerinin, tedarik zinciri içindeki hedeflerinin, ağ yapısının, iş süreçlerinin ve performans ölçümlerinin belirlenebilmesi için özel tasarım parametrelerine ve bir helal politikasına ihtiyaç olduğunu vurgulamaktadırlar. Firdiansyah vd. (2021), yeşil tedarik zinciri yönetiminin uygulamalarının helal tedarik zincirlerine de uyarlanabilir model olduğunu iddia etmiştir. Yeşil tedarik zinciri ile mevcut helal tedarik zinciri kavramlarının bütünleştirilmesine yönelik kavramsal bir model önermiştir. Kamaruddin vd. (2018), müşterilerin satın alma davranışlarını irdeleyerek, müşterilerin helal lojistik için ödeme yapma istekliliğini, entegre helal lojistik yönetiminin gelişimini etkileyen kritik bir faktör olarak tanımlamıştır. Yine, Yang vd.(2016) helal gıda endüstrisinin küresel düzeyde yaygınlaşmasının önündeki engellere dikkat çekmiştir. Bu olguyu etkileyen faktörlerin belirlenmesi için yaptıkları bir vaka çalışması yapmışlardır. Bu çalışmada engellerin helal sertifikası alma zorluğu, helal lojistik uygulamalarının karmaşıklığı, ticaret engelleri ve dil engelleri olduğu bulgularına ulaşmışlardır.

Literatür taramasında helal tedarik zinciri yönetimine ilişkin çalışmalar; engeller, bütünlük, izlenebilirlik, lojistik ve uluslararasılaşma gibi çok çeşitli konuları kapsamaktadır. Bu çalışmalar toplu olarak, helal tedarik zincirlerinin yönetimiyle ilgili karmaşıklıkların ve zorlukların daha derinlemesine anlaşılmasına katkıda bulunarak işletmelere, politika yapıcılara ve araştırmacılara değerli bilgiler sağlamaktadır.

SONUÇ

Helal endüstrinin talebini karşılamak için geliştirilmekte olan Helal Tedarik Zinciri Yönetimi’nin en temel amacı helal koşullar altında üretimi tamamlanmış ürünün tüketiciye ulaşmasına kadar tüm süreçte helal durumunun en sağlıklı şekilde devam etmesi için çalışmaların yürütülmesini ve yönetiminin sağlanmasıdır. Helal Tedarik Zinciri Yönetiminde depolama, elleçleme vb. operasyonel işlemlerin her adımının kurala bağlı kalınarak gerçekleştirilmesi tüketici müşteriler ve müşterilerle birebir ilişki halinde olan firmaların daha güvenilir bir iletişim altında üretimin yürütülüyor olması helal tedarik zinciri yönetimi için sürdürülebilirlik kazandırmaktadır. Çevreci kararlar alabilen ve insanların sağlıklarını önemseyen işletmeler; helal olan tüm ürünlerin sağlık açısından da tercih edilebilir olduğu kanısına varmaktadırlar. Bu hususlar göz önünde bulundurularak yönetilen helal tedarik zincirinin uzun vadede

kar elde etmesi kuvvetle muhtemeldir. Bu sebeple sadece tüketici talebine arzla karşılık vermek yeterli değildir. Asıl önemli olan işletmeler tarafından helal tedarik zincirine entegre edilmiş esnek bir üretim yönetimi misyonu edinebilmektir.

İnsanların çeşitli alanlarda kullandıkları ürünler için sağlık açısından sakıncalı olup olmaması ne kadar önemli ise dini inançları gereği tüketilecekleri çeşitli ürünlerin helal olmasını öncelik olarak belirleyen insanların eğilimleri ve alışveriş alışkanlıkları o kadar önemlidir. Bu insanların önceliklerini ve tercihlerini ise helal tedarik zinciri yönetiminin karşılayabilmesi mümkündür. Müslümanların ve bilinçli tüketicilerin yoğun olduğu toplumlarda helal ürünleri tercih etmek öncelik haline gelmiştir. Bu tercih etme oranları yüksek olan temiz ürünlerin üretim süreçleri helal tedarik zincirinin faaliyetleri doğrultusunda önemle yürütülmektedir. Bu süreçlerin denetimi yetkili kişiler tarafından sağlanmaktadır. Bu bağlamda planlanabilir ve programlanabilir her aşama geliştirildiği takdirde daha sistemli ve daha hızlı veri tabanları elde edilerek tüketici ve nihai müşterinin memnuniyeti artırılabilir.

Tedarik zinciri sürecinde söz konusu bütün aşamaların titizlikle gerçekleştirilmesi ve bunların müşteri ile paylaşılabilir ortamlarda kanıtlanabilmesi helal tedarik zinciri yönetiminin kapsadığı alanı genişletmektedir. Helal pazar hacmi küresel anlamda her geçen gün büyümektedir (Orhan & Mutlu, 2022). Sonuç olarak bu araştırmada helal tedarik zincirinin önemini vurgulamaktadır. İnsan açısından tüketilmesine dikkat edildiği takdirde faydalarına ve sağlık açısından sahip olduğu mahiyete vurgu yapılmıştır. Birçok sektörü kapsayan helal tedarik zincirine olan taleplerin nasıl karşılanabileceğinden bahsetmek üzere hazırlanmış bu çalışma; zincirin sertifikalandırma süreçlerine ışık tutmaktadır. Ek olarak bu faaliyetlerin güvenilir kaynaklarla karşılanabileceği yöntemlere örnek vermektedir. Müşterilerin hassasiyetlerine saygı duyularak helal ürünün ulaştırılması sürecinin yönetimine ve bunun önemine vurgu yapılmaya çalışılmıştır.

KAYNAKÇA

- Akıncı, G. Y. (Ed.) (2023). *Üretim yönetiminde güncel perspektifler*. BİDGE Yayınları.
- Arwani, W., Jaelani, A., Firdaus, S., & Hanim, T. F. (2022). *Halal-Thayyib, food products, and the halal industry: A Thematic Analysis on the Verses of the Qur'An*. Al-Amwal Jurnal Ekonomi Da Perbankan Syari Ah. <https://doi.org/10.24235/amwal.v14i1.10830>
- Bakan, İ., & Şekkeli, Z. H. (2017). *Lojistik yönetimi* [book]. BETA yayınevi.
- Belen, F. Z., Gündüzöz, G., & Erol, A. (2018). Malezya örneğinde helal ürüne ortak bir disiplinler yaklaşım. *Kırıkkale İslami İlimler Fakültesi Dergisi*, 3(5), 141-168.
- Can, Z. V. (2021). *Helal tedarik zinciri yönetimi ilkeleri ve gıda sektöründe bir uygulama* (Tez No. 662549) [Master's thesis, Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü]. YÖK Tez Merkezi.
- Chaudry, M. M., Jackson, M. A., Hussaini, M. M. & Riaz, M. N. (2000). *Halal industrial production standards*. Illinois: J&M Food Products Company.
- Çekerol, G. S. (Ed). (2013). *Tedarik zinciri yönetimi*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları.
- Çiftçi, M. D. & Açıkel, M. (2021). Kur'ân'da ve hadislerde sağlıklı beslenme ve obezite. *İslam Medeniyeti Araştırmaları Dergisi*. 6(1), 98-128.
- Demirci, K. (1998). *Tdv islam ansiklopedisi*. İslam Ansiklopedisi. <https://islamansiklopedisi.org.tr/helal>.
- Demirel, N. (2022). *Küresel tedarik zinciri yönetimi*. Dış Ticarete Güncel Tartışmalar, 89.
- Döndüren, H. (2009). *Kur'an ve sünnete göre helal-haram gıdalar ve kimyasal değişim* (İstihale ve Tegayyür). İslam Fıkhı Açısından Helal Gıda Sempozyumu, Bursa.

- Elgün, A. (2016). *Gıda üretimi ve tüketiminde bilgi kirliliği*. 2023-2071 Vizyonuyla Tarım Kongresi. Bildiri Kitabı II. Cilt s. 278-295.
- Elgün, A. (2017). *Helal yaşamda beslenmenin rolü*. 4. Uluslararası Helal ve Sağlıklı Gıda Kongresi.
- Erturgut, R. (2016). *Lojistik ve tedarik zinciri yönetimi*. Nobel Yayıncılık.
- Fındık, M. A. (2019). *Malezya'nın helal gıda sertifikasyonundaki rolü*. Helal ve Araştırmalar Dergisi. 1 (2): 82-104, 2019.
- Firdiansyah, F. A., Rosidi, A., & Iman, A. K. N. (2021). Implementation of green supply chain management in halal supply chain management - A conceptual model. *Islamiconomic Jurnal Ekonomi Islam*. 12(1), 1-22, <https://doi.org/10.32678/ije.v12i1.257>
- Güneş, Z. S. & Yetim, H. (2020). Helal gıda üretimi ve tüketimi. *Journal of Halal Life Style*. 2(2), 70-94
- Haleem, A. & Khan, M. I. (2017). Towards successful adoption of halal logistics and its implications for the stakeholders. *British Food Journal*, 119(7), 1592-1605.
- Handayani, D., Masudin, I., Haris, A., & Restuputri, D. P. (2021). Ensuring the halal integrity of the food supply chain through halal suppliers: A bibliometric review. *Journal of Islamic Marketing*. 13(7), 1457-1478, <https://doi.org/10.1108/jima-10-2020-0329>
- Hashim, D. M., Rahman, R. A., Azmi, A. A., & Terano, R. (2017). “*Concept, principles and best practices for the halal industry*”. Serdang: UPM Education ve Training Sdn Bhd.
- Kamaruddin, R., Ibrahım, H. & Shabudin, A. (2018). Factors influencing customers willingness to pay for halal logistics. *Journal of Asian Behavioural Studies*. 3(6), 83-91 <https://doi.org/10.21834/jabs.v3i6.240>
- Kandemir, E. (2023). *Küreselleşme sürecinde yeni medya ve sosyal medya: güvenilir bilgiye ulaşmak*. İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi. Sayı, 62. <https://doi.org/10.47998/ikad.1242863>
- Karadeniz, Y. (2021) *İbn haldun'a göre beslenme alışkanlığının kişiliğe ve dini yaşantıya etkisi*. *Uluslararası Politik Araştırmalar Dergisi* 7 (1) 61-72. <https://doi.org/10.31126/akrajournal.387485>
- Karia, N. (2019). Halal logistics: Practices, Integration and performance of logistics service providers. *Journal of Islamic marketing*. <https://doi.org/10.1108/jima-08-2018-0132>
- Khan, M. I., Haleem, A. & Khan, S. (2018). Defining halal supply chain management. *In Supply Chain Forum: An International Journal* 19(2), 122-131. Taylor & Francis.
- Khan, M. I., Khan, S. & Haleem, A. (2019). Analysing barriers towards management of halal supply chain: A BWM approach. *Journal of Islamic Marketing*. <https://doi.org/10.1108/jima-09-2018-0178>
- Kuran-ı Kerim*, (2020). *Diyanet işleri başkanlığı*. <https://kuran.diyamet.gov.tr/mushaf/kuran-meal-2/bakara-suresi-2/ayet-168/kuran-yolu-meali-5>
- La Londe, B. J., & Masters, J. M. (1994). Emerging logistics strategies: blueprints for the next century. *International journal of physical distribution & logistics management*, 24(7), 35-47. <https://doi.org/10.1108/09600039410070975>
- Lambert, D., Stock, J. R. & Ellram, L. M. (1998). *Fundamentals of logistics management*. McGraw-Hill.
- Lojiport (n.d.). *Helal lojistik, Türkiye için bir fırsat olabilir mi?*. <https://www.lojiport.com/helallojistik-turkiye-icin-birfirsat-olabilir-mi-91441h.htm>,

- Mahalle, H. N. H., Aghwan, Z. A. A., & Ab Talib, M. S. (2020). *The premier of Halal logistics in Brunei Darussalam*. In Halal Logistics and Supply Chain Management in Southeast Asia (pp. 67-73). Routledge.
- Martı, H. (2023). *İslam ilmi hali I. Cilt iman ve ibadetler*. (Ed). Türk Diyanet Vakfı Yayınları.
- Mathew, V. N. (2014). *Acceptance on halal food among non-Muslim consumers*. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 121, 262-271.
- Oktay, K- Pamukçu, H. (2017). *Proceedings books*. (Eds). Kastamonu University, Tourism Faculty. 1. International Halal Tourism Congress.
- Orhan, Ö. G. M. A., & Mutlu, H. M. (2022) *Helal tedarik zinciri yönetimi ve türkiye' de helal belgelendirme süreci*. Ali İmran Tatlıbadem Gaziantep Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Rashid, N. M., Supian, K. & Bojei, J. (2018). Relationship Between Halal Traceability System Adoptions on Halal Food Supply Chain Integrity and Performance. *International Journal of Asian Social Science*. <https://doi.org/10.18488/journal.1.2018.88.569.579>
- Riaz, M. N. & Chaudry, M. M. (2004). *Halal food production*, CRC Press.
- Rusydiana, A. S., Irfany, M. I., As-Salafiyah, A. & Tieman, M. (2023). Halal supply chain: A Bibliometric Analysis. *Journal of Islamic Marketing*. <https://doi.org/10.1108/jima-01-2022-0009>
- Soraji, A. J., Awang, M. D., Yusoff, A. M. (2017). Malaysia halal trust: Between reality and challenges. *International EJournal of Advances in Social Sciences*, 3 (7), 197-204.
- Şahiner, A., Çağlar, M. Y., Demirci, M. & Çakır, B. (2017, March). Helal endüstrisine global yaklaşım. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5(41): 462-468. <https://hdl.handle.net/20.500.12436/2734>
- Taş, E. & Kılıç, E. (2024). *Sosyal bilimler üzerine çalışmalar: Yönetim bilişim sistemleri, İşletme, Ekonomi & Tarih*. (Eds). Özgür Yayınları.
- Tieman, M., van der Vorst, JGAJ & Che Ghazali, M. (2012), Principles in halal supply chain management, *Journal of Islamic Marketing*.3(3), 217-243 <https://doi.org/10.1108/17590831211259727>.
- Türker, S. (2016). *Helal ve sağlıklı gıda. 2023-2071 vizyonu ile tarım kongresi. Bildiri Kitabı II. Cilt*. 326- 345.
- Türker, S. (2020). Helal ve güvenilir gıda. *Helal ve Etik Araştırmalar Dergisi*, 2(1), 85-97.
- Waters, D. (2009). *Supply chain management: An introduction to logistics (D. Sular, Çev.)* Bloomsbury Yayıncılık.
- Yang, H., Dubé, F. N., & Huang, L.-Y. (2016). *Research on the factors influencing halal food industry internationalization: A case study of Ningxia (China)*. *Destech Transactions on Economics Business and Management*. <https://doi.org/10.12783/dtem/icem2016/4069>.
- Yavuz, A. (2020), Tıbb-ı nebevî hadislerinin kaynakları ve kapsamı üzerine bir değerlendirme, *Siyer Araştırmaları Dergisi*, 8, 15-34.
- Zakaria, Z. b. (2008). Tapping into the world halal market: Some discussions on Malaysian laws and standards. *Shariah Journal*, 16, 603-616.